

Цырендулма ДОНДОГОЙ

Шамбалын сэсэгүүд

ОРОЛТО ҮГЭ

Буряадай үнэн нэшхэлтэ сэтгүүлшэдэй, үндэр долгито яруу найрагшадай түрүү манлайда Яруунаһаа гарбалтай Цырендулма Цыреновна Дондогойн нэрэ онсо толорон мандажа, сагай ошохо тума саглашагүй удхаяа нэмэжэ байһандал юм.

Би и байгаа хүсэл зоригоо, эрдэм мэдэсээ эршэдүүлэн, нара буляалдаанай тэмсэлдэ шармайн ороһон хүлдэ хүрөө ехэтэй буряад эхэнэр хубиингаал алдар суугай түлөө бэшэ, арад түмэнэйнгөө түлөө ами наһаяа зорюулһан гээшэ.

Гүрэн түрын зүгһөө Ц.Ц.Дондогой үндэр зиндаа нэрэ зэргэнүүдтэ хүртөө. Өөрөө өөртөө, арадтаа гол хайра шагналынь хадаа халуун хүсэлһөө байгуулһан яруу найрагайнь, хүзэг бишэрэлэйнь оршон болоно.

Буряадай арадай поэт Цырендулма Цыреновна Дондогойн мүнхэ дурасхаалда зорюулагдаһан энэ ном хадаа үгүүлһэн үгынь сэнтэйе, хэһэн хэрэгэйнь хэмжээлэшэгүй ехые, уянгата шүлэгүүдэйнь ульһатай эршэтэйе гэршэлнэ.

Хатуу хабтаһатай халуун мүрнүүдтэй энэ ном соо поэдэй удаа дараалан хэблэн гаргаһан номуудһаа шүүбэринүүд шэлэн абтаһан, үе саг болон уран зохёол тухай өөрынь һанамжата статьянууд, зохёохы ажал тухайнь шэнжэлэлтэ бүтээлнүүд үгтөө.

Зон соо золтойгоор бадаран байг лэ элитэ поэдэй алдар нэрэнь, аялгата шүлэгүүдынь, абаралта хүзэг бишэрэлынь. Иигэжэ үнэн зүрхэнһөө хүсөөд, шэнэ номоорнь амаршалайял даа, та бүгэдэнөө, уншагшадаа.

**“Буряад үнэн” Хэблэлэй байшангай коллектив,
“Ярууна” нютагай эблэлэйхид.**

ЦЫРЕНДУЛМА ДОНДОГОЙН ПОЭЗИ ТУХАЙ

Буряад арадай мэдээжэ, элитэ поэт, журналист, оршуулагша, ехэ талаан бэлигтэй, зохёохы ажалаараа буян хэшэгтэй, найхан сагаан сэдхэлтэй, олон тоото залуу поэт, журналистнуудые хүмүүжүүлэн дэмжэгшэ, манай эгэшэ нүхэр Цырендулма Цыреновна Дондогойн түрэнэн тоонтонь Яруунын аймагай Эгэтын-Адаг болоно. Түрэл нютагаа магтажа олон зохёол бэшэнэн байна. Нэгэ шүлэг соогоо иигэжэ бэшэнэ:

Эгэтын-Адаг –
Эльгэн найхан нютагни.
Энээхэн дайдада
Эдир наһам үнгэрөө.
Нютагай нэрэнүүд –
Нюуса түүхэнүүд.
Шара-Тала,
Шара-Горхон,
Эдинсэ найхан ногоотой
Эгэтэ, Маарагтын голнууд,
Хархын-Адаг,
Хангира, Тахяаша –
Хаанашье үгыл даа
Иимэ нэрэтэй нютагууд.
Маарагтын хадануудые оройлон
Манан сооһоо мандайха
Буряадуудай тахилта хада
Буурал-Хатан эжы.
Найхан энэ нютагта
Найн хүнүүд хэр угһаа
Найханаар ажаһуугаа.

Үнэхөөрөөшье, поэт Ц. Дондогой Ярууна нютагай гүн ехэ амисхаал, уһата гол горходойнь хүнхинөөн, олон хүхэ нуурнуудай, хада уула, арса жодоогой арюун хангал амсажа, шугы бургааһан соогуур шурган наадажа үдэнэн хадаа, энэ баялигыг зүрхэ сэдхэлдээ шэнгээжэ, уран зохёол соогоо, поэतिकэ охин аялга гаргажа шадаһан байна.

«Багахан байхаһаа хойшо уран зохёолшо болохо хүсэлтэй байгаа», – гэжэ Цырендулма Цыреновна нэгэтэ бэшэ хэлэдэг байгаа. Эгэтын-Адагта, гурбадахи классай шаби ябахаһаа эхилээд, анха түрүүшынгээ шүлэг, дуу найруулжа туршаһан байгаа:

Хүлэгни, харайгыш, хүлһөөр нэбтэрэн!
Хүбшэргэйтэ хуурни, аялгаа мандуулан,
Хүлгөөтэ сагаа ахижа нэтэрүү,
Хүнүүд тухайдаа дуугаа дуула!

Иимэ хонгёо, солгёон үгэнүүдээр уран шүлэгшын зохёохы зам харгы эхилээ бэлэй. 1958 ондо «Хабарай аялганууд» гэжэ залуу шүлэгшэдэй поэтическэ согсолбори соо Ц. Дондогойн зохёолнууд түрүүшынхиеэ хэблэгдэһэн түүхэтэй. Тэрээнһээ хойшо уран зохёолой уужам дардам харгыгаар поэт Ц. Дондогой урагшаа дабшан гэшхэлээ.

Тэрэнэй гуурһан дороһоо шүлэг, дуун, баллада, гурба, найман мүртэй шүлэгүүд - миниатюра, сонет, сонедүүдэй гүрлөөнүүд, поэмэнүүд, үхибүүдтэ зорюулһан зохёолнууд, бишихан туужа, рассказыуд элбэгээр бэшэгдэжэ, «Байгал», «Сибирские огни», «Октябрь», «Дальний Восток», «Дружба народов», «Крестьянка» гэжэ томо-томо журналнуудта, хамтын элдэб согсолборинууд соо хэблэгдэн гаража байдаг болоо. Украин, казах, тува, яхад ба монгол хэлэнүүд дээрэ оршуулагдаһан юм.

Өөрынгөө һайн мэдэхэ, эльгэ зүрхөөрөө дурлагдадаг түрэнэн нютаг тухайгаа, эндэхи байгаалиин гое һайханиие, мүн зоной абари зангые, эхэ эсэгэ, инаг нүхэр, үри хүүгэд тухай зураглан бэшэхэ, магтаха, гуниглаха гээшэ уран зохоолой, поэдэй арюун нангин хүсэл, эгээл дээдын зорилго болоно ха юм. Мүнөөдэр хэһэн ажал хүдэлмэриинь, зохёохы харгы замыень ажаглан шэнжэлжэ үзэхэдөө, поэт Ц. Дондогой зорихон зорилгоёо бээлүүлжэ шадаа гэжэ хэлэхээр.

Жараад онуудай буряад поэзи урдахи жэлнүүдэй поэзиһээ тон илгаатай. Юуб гэхэдэ, шэнэ үеын поэдүүд ерэнэн байна. Тэдэнэй тоодо Н. Дамдинов, Д. Жалсараев, Д. Улзытуев, Д. Дамбаев, Л. Тапхаев, М. Самбуев, Б. Халзанов, Г. Дашабылов, Б. Жанчипов, А. Румянцев, А. Щитов г.м. болонод. Тэдэнэй дунда булаг мэтэ бурьялһан бэлигээрээ буряад поэзидэ Ц. Дондогой өөрын онсо нуури эзэлһэн байна.

Уран зохоолой зам харгыда гарахадаа, Цырендулма Цыреновна өөрынгөө поэтическэ уянгата хоолой олоһон байгаа гэхэдэ болохо. «Бэшэжэ һураха үень» удаан саг соо үргэлжэлөөгүй. 1962 ондо «Буряад басагай дуунууд» гэжэ түрүүшын шүлэгүүдэинь согсолбори – уншагшадай зүрхэндэ хадуугдажа ороно, тиигээд нилээд согтойгоор бэшэжэ эхилэгшэдэй нэгэн гэжэ тэмдэглэхээр.

Поэдэй энэ тала саашадаа холохон ошохыень гэршэлнэ. Ном соо ороhon шүлэгүүдынь нягта холбоотой, алинииньшье нэгэ амяар сэдхэл сооһоонь орьёлжо гараһан шэнги.

Саашань хэлэбэл, Цырендулма Цыреновна буряад хэлэн дээрэ «Эхэ тухай домог» (1966), «Эсэгэдээ бэшэг» (1969), «Эдир наһандаа айлшалбаб» (1971), «Паатааханай зурагууд» (1972), «Песнь о матери» (1973), «Уянгын дэбтэр» (1975), «Лёнхобын дэльбэнүүд» (1978), «Эхэнэрэй үрээл» (1984), «Шулуунуудай тарни» (1990), «Эрээн марьяан дэбтэр» (1997), «Энээхэн ногоон дэлхэй дээрэ» (2002), «Я помню» (2004), «Наян-Наваа» (2007) гэхэн номуудые хэблэн гаргаһан байна.

Ц. Дондогойн бэшэһэн зохёолнууд алишье талаараа дүрбэн тэгшэ, удха түгэлдэр, баян хэлэтэй байна. Шүлэгүүдэйнь мүр бүхэнһөө шэнэ амисхал, сэбэр мэдэрэл, зориг уншагшын сэдхэлдэ дамжан ородог.

Эжымни, үримни, арадни, дэлхэймни –

Энээхэн наһанайм бүхы баялиг, -

гэжэ поэт үнэн зүрхэнһөөн мэдэрнэ. Авторай лирическэ герой хадаа өөртэнь адли эхэнэр хүн, тиимэһээ өөр тухайгаа, үе саг тухайгаа, эхэнэр, эхэ хүнэй найдал, инаг дуран, гомдол, баяр, зоболон, омогорхол, гашуудал ехэ гүнзэгыгөөр, уншагшадай сэдхэл зүрхэ уярмаар бэшэжэ шадаа. «Һүниин поэмэ» гэжэ зохёол соогоо автор иигэжэ хандана:

Зоболонто энэ сансарта
Зорюута намайе эльгээгээд,
Хүмүүн түрэлэй жаргалые
Хүсэд амсуулангүй
Оршолоной хогоосон соогуур
Орондог шарбажа ябахыем,
Огторгойм бурхад, табяа һэн гүт,
Ойлгуулыт намда!

Тиихэдэ хүнүүдэй хоорондохи харилсаан, зүрхэ сэдхэлэй байдал, ухаан бодол, уялга, үйлын үри тухай бодолнуудаа ехэ ульһатайгаар, хүнэй сэдхэлэй хубшэргэй дорьбоон, уянгатуулжа бэшэһэн байдаг. Тэрэнэй поэзи хадаа хүнүүдтэ, ажабайдалда, Эхэ орондоо, арад зондоо этигэһэн сэбэр һайхан найдалаар дүүрэн:

Намда наһа үршөөһэн дэлхэймни –
Нангин гуламтам – Эхэ оромни.
Арад зонойнгоо нэгэ түгдэрхэйлби,

Ами нэгэн намтай – арадни!
Энээхэн баялигаа алдаха юм наа,
Элдин дэлхэйдэ түрэнэнэй хэрэггүй.
Оршолон дэлхэйн мүнхэ байхааа
Ондоо баялиг хэндэш хэрэггүй!

Ц. Дондогойн уран поэзи юунһээ эхитэйб гэхэдэ, найхан сэдхэл, булагай уһандал тунгалаг сэбэр мэдэрэл тэрэнэй шүлэгэй эхин болоно. Поэт сэдхэлээрээ нимгэн, үнэн сэхэ зантай, урагшаа ханаатай, солбон хүхюутэй, шог зугаатай, хурса үгэтэй, ехэ үргэн дэлисэтэй, зохёохы ба журналистын ажал дүрбэн тэгшээр бэелүүлжэ шададаг хүн байгаа. Тиимэһээ поэдэй уран зохёолнууд ажаמידаралай гэрэлээр нэбтэрэнхэй, уянгата геройнь амиды юумэн бүхэндэ дурлан хамгаалха зүрхэтэй. Буряд арадай урдаа хараха шэн зоригтой Бабжа-Барас баатар, Бальжан хатан, дээдэ түрэлтэнэй орон мэтээр ханагадаг Наян-Наваа тухай поэт гоеор домоглон бэшэхэдээ, мүнөө үеын залуушуулда хандан, эхын заншалаар зоригжуулха хүсэлтэйгөөр асууна:

Нэрэ солоёо үргэхөөр
Эрэ зоригтон байна гү?
Али далияа хабшаад лэ,
Ами амияа харанхай гү?
Булан тохойгоор шэбээлээд,
Улам дүрөөгөө нуладхаад,
Буряд хүбүүднай хитэжэ
Буряд гэдэргээ сухаряа гү?

Гое найхан, сэхэ сэбэр юумые магтан дуулаха гээшэ поэдэй бэлигэй онсо шанар байна. Ньютагайнгаа хүнүүд тухай, өөрынгөө эжы тухай, инаг дуран тухай, басаган, зээ хүбүүн тухайдаа ехэ гоёор, найханаар, сэдхэлээ долгитуулан бэшэнэн байдаг.

Эхэ!
Эхээ нэгэтэ алдабал,
Эхэдэшни адлишье хүн
Нарата юртэмсэ дээр
Наһан соошни харагдахагүй.
Эхэнээ бэшые хуу олохош,
Эхээ дахин олохогүйш.
Хуушанай үгын удхые
Хожомдожол ойлгодог нүгэлтэйбди...

Буряадхан уянхан хэлээрээ
Бууралхан эхээ дуулааб.

Мүнөө поэдэй зохоохы замые сэгнэн бодожо үзэхэдэ, Ц. Дондогойн сэдхэл соо поэзиин мэдэрэл хүгжэн бадаран байгаа гэжэ хэлэмээр. «Гансахан зэбсэгни – / Гуурхамни хургандам адхаатай. / Сэдхэлнээм орьёлһон үгэнүүдээ / Сээжэһээн урдахуулан бэшэбэ», - гэһэн үгэнүүдын, поэт лэ болохо гэжэ түрэнэниен гэршэлэн харуулна.

Одоо тиигэбэ яабашье,
Ондоохон хүлэгые ургалааб –
Жэбжэгэр хурса туруутай
Жэгүүртэ Пегас лэ тэрэмнай! – гэжэ автор тон зүб

тобшолол гаргана.

«Зэбсэг болоһон гуурһандаа» ехэ дулааханаар, амиды хүндэ хандажа байһан мэтээр иигэжэ бэшэнэ:

Наһаараа шамтай ханилааб даа.
Наһанайм ута харгыда
Намһаа һалангүй,
Намтаяал ябааш,
Намхандаа үнэн Гуурхамни!..

Ц. Дондогойн зохоолнууд дотор лирическэ сэдхэлээ хүдэлгэнгээр хандалга ба уран гоёор домоглолго хоёр тэгшээр, тааруугаар зохилдоһон байдаг. Гэбэшье, поэдэй зохоолнууд соо Ярууна нютагай хүнүүд, тэдэнэй абари зан, ажабайдал гол түлэб болон харуулагдана. Жэшээлэн хэлэбэл, колхозой эрхим түрүүлэгшэ Рабдан Цыцектуевич Банзарон, эхин классай багша Балмасуу Пыловна Мухасанова, дээдэ эрдэмтэй түрүүшын багша Дулма Дугаровна Дондокова, Яруунын совхозой эрхим ажалшан, нагаса Дэлэг-Нима, ажалда мээхэй Аюшын Донирой Галсан, Маарагта тоонтотой эсэгэ хүбүүн хоер поэдүүд Шираб, Намжил Нимбуевтан г.м. болонод. Ургажа ябаһан нютагай залуу үетэниие эхын заншалаар иигэжэ үреэлнэ:

Нютагаа найханаар сахижа,
Нютагай нэрые үргэжэ,
Ябажа байһан залуу үетэн
Ямар найнууд гээшэбта!
Ум сайн амгалан болтогой!
Уладайм үринэр жаргаха болтогой!

Цырендулма Цыреновна Дондогойн сэдхэл хүдэлгэмэ дуу-

нуудынь, уянгата поэмэнүүдынь, шүлэгүүдынь буряад поэзиин хүгжэлтэдэ, тэрэнэй хилые үргэдхэлгэдэ горитойхон нэмэри боложо үгэһэн байна. Бэлигтэй уран зохёолшоёо буряад арад, ерээдүйн шэнэ үетэн хододоо дурсан ябаха гэжэ найдагдана.

Е.Е. Балданмаксарова,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй доктор .

* * *

Бадмахан лёнхобоор һалбаранхай
Барандаал суутайхан Яруунамни,
Балшархан наһыем үлгүдэжэ,
Баяраар сэдхэлыем шэмэглээлши.

Харюудань тэрэнэйш дууланалби, -
Ханхинаса дуулаха хүсэлтэйл хүм.
Харгыем, эхэдэмни адляар,
Халуунаар юрөөгыш, Яруунамни!

1963-1965 онууд

Боро хүхы

Чимита Шанюшкинада

Аялгани һайханаар донгодожо,
Аляхан зүрхыем домоглуулһан,
Аглагхан Буряадаим шэмэгхэн, -
Алимши, боро хүхыхэн?

Сэлгээхэн агааршуу сэлмэгхэн,
Сэсэглиг таладаал, тэнюухэн,
Сээжэһээн урдаһан аялгаараа
Сэдхэлхэн зүрхыем сэнгүүлыш!

1962 он

Минии багшада

К.А.Олзоевой 60 наһанай ойдо

Жаран наһаяа
наһалбалта даа, багшамни,
Жаратай болобошье,
сарюухан зандаалта, багшамни!
Дүшэн жэлдэ
ажалай жолоо баряат,
Дүршэл эрдэмээ
шабинар бидэндээ таряат.
Буряад зонойнгоо
заншалые баримталан,
багшамни,

Буряад юрөөл
Тандаа иигэжэ табихамни:
«Ута наһа,
удаан жаргал эдлэжэ,
Урагшаа дабшыт,
улад зонтоёо зэргэлжэ!»

Дуратайлби

Сэнхирхэн дурдам торгоншуу,
Сэлмэгхэн тэнгэридэ дуратайлби.
Сэлгээхэн дайдынгаа шэмэгхэн —
Сэсэгэй дэльбэдэ дуратайлби.

Ангаһан талые ундалуулдаг
Аадархан бороодо дуратайлби.
Аажамхан талаарни долгилдог
Алтанхан таряанда дуратайлби.

Хүгжэмэй аялга дор мүндэлһэн
Хүхюухэн зугаада дуратайлби, —
Хажууһаам һэмээхэн шэртэһэн
Харахан нюдэндэ дуратайлби.

Эрьһээ халиһан горхоншуу,
Эдирхэн наһанда дуратайлби, —
Эсэхые үзөөгүй хүүгэдэй
Энеэдэ, шууяандань дуратайлби!..

1963 он

Заза

Зазамнай, Зазамнай гэлсэнхэй —
Заянхан-Навааниинь энэ гү?
Зазахан Витим хоёройнь
Залгалдаад урдахань гоё гү?

Зазынгаа дабаанай оройгоор
Зантахи ангууд сүлөөтэй.

Задарюун буганууд дуудаж,
Захагүй тайгаяа сошоонхой.

Зазымнай намарынъ хэшэгтэй, —
Заадагшым¹ туруунууд улайшоо:
Зантуугаа² дүүргэхээр жэмэсээр,
Заһамал отогтоо бусашооб.

Зазамнай, Зазамнай гэлсээ һэн -
Заянхан-Навааниинъ энэл байн.
Зазахан Витим хоёройнь
Залгалдаад урдаханъ гоёл байн.

Сентябрь, 1963 он.

ЭХЭ ТУХАЙ ПОЭМЭ

Оролто

Утаһан хучирай аялгааршье бэшэ,
Уянгата лимбын гунигааршье бэшэ, —
Буряад хэлэнэйнгээ баялиг уудалан,
Буурал эхэдээ дуугаа зорюулхам.
Энээхэн дууем шагнахагүйлши даа,
Эхэмни, —
Эхын омогорголоор баясахагүйлши даа,
Эхэмни, —
Энхэржэ намаяа уярхагүйлши даа,
Эхэмни, —
«Иимэл басагатайб!» — гээд хэлэхэгүйлши даа,
Эхэмни!
Зорюулаагүйб мэндэ ябахаташ дуугаа, —
Зоригни хүрэдэггүй һэн — гэмшэнэб алдуугаа.
Эхээ наһаараа абажа ябахаб гээд,
Этигэдэг байһамни гайхалшье бэшэ...
Бултанда үзэгдөөгүй эди шэдеэр лэ
Бусажа намдаа гэнтэ ерээл һааш,
Альган дээрээ ямбалан бөөмэйлжэ,
Ашыеш харюулха һэм даа, эхэмни!..
Утаһан хучирай аялгашъе бэшэ,
Уянгата лимбын гунигшье бэшэ, —

Эхэмни, гэрэлтэ найхан дурасхаалдаш
Энээхэн поэмээ зорюулнам даа!

Нэгэдэхи бүлэг

Бү мэдэе, гурбатай нэн гүб,
Бүри дүрбэтэйшье нэн гүб али
(Бүрүүлээр, зүүдэн мэтээр ханагшаб),
Ухаа орожо эхилнэн байгаа хаб.
Уладта эжыгээ найрхаха хүсэлтэй:
«Хамагнаа ехэ,
Хамагнаа хүсэтэй,
Хамагнаа айхагүй эжытэйб!» — гэдэг нэм.
Таряанай бригадада тогошон нэн ха:
Табаг, халбагануудаа хонгиргоод,
Олоороо зоной столдо нуухадань,
Уурал бааятар эжымни
Ошороор шүлэ аягалдаг нэн.
Эгээл баһа иимэ үзэгдэл
Элихэнээр ханаандам ородог юм:
Эжымни
Эмниг мориндо мордонхой,
Арын майлада бэлшэжэ ябаһан
Адууе бутара намнаад,
Абаашаа нэн хайшаньшьеб...
Үбэлэй һүүлшын һарада нэн,
Үдэшэлэн нэгэтэ эжымни
Гараараа намайе зангажа,
Газаашам дуудажа гаргаба.
— Юун болооб, эжы?
— Юуншье болоогүй. Шагныш.
(«Бү-бү-бүү, бү-бү-бүү», —
Бүдэхи абьяан дуулдаба
Бүтүү арын шугыһаа.)
— Энэшни шандаган дуулана, —
Эжы намда ойлгуулба.
— Юун гэжэ дууланаб?
— Саһан тухай дуулана,
Саһанай хайлахада голхорно.

— Үгыень, эжы, ойлгоно гүш?
Үтэр хэлээд үгыш даа.
— Хады руу харьялжа,
Хашараг, буруугай
ундан болохошнил.
Уулы руу урдажа,
Унага, дааганай
ундан болохошнил.
Бү-бү-бүү, бү-бү-бүү...
Бү хайлыш даа, саһан, —
Гэжэ хэлээд, эжымни
Гэнтэ шангаар энеэгээ һэн.
Тэрээнһээ хойшо ходол
Тэрэшье, энэшье амитанай —
Алаг туун, ямааншье һаань, -
Абьяень анхардаг болоо һэм!..
Бага наһанай
Бүүр-түүр үзэгдэлһөөшье,
Мэдээшье ороһон хойноо
Миин залхууржа һууһыень,
Үдэрэй һамбаанда
Үргэһэндөө дарагдажа хэбтэһыень
Эхээ хараагүйб оройдоо.
Шумууһанаар алхалжа ябаһаар,
Шударгыгаар ажал хэдэгээр,
Үльгэр таабари хэлэжэ һууһаар,
Үе наһандаа ажаллажа ябаһаар —
Эгээл иимэхэнээр
Эжымни дүрэ
Эльгэ зүрхэндэм үлэнхэй!
Энэ дэлхэйдэ үгтэһэн наһанаймни
Эгээл һүүлшын сагай ерэхэдэ,
Эхымни дүрэ нюдэндэм харагдаад,
Энеэбхилхэ аабза гэжэ
Этигэдэгби юундэшьеб.

* * *

«Хэнһээ гараһан бэлэйш даа?
Хэлэжэрхил даа»

«Би гү? Би эжыһээ гарааб,
Бэшэ хэнһээшье гараагүйб».
«Хэнһээ? Сэндэмэһээ гү?
Хээээшье Сэндэмэһээ гараагүйш»,
«Худалаар!»
«Худалшье бэшэ даа, үнэн.
Худал гү, бэшэ гү — эжыш хэлэг».
«Яндала, Яруунынш эхэ, эсэгэ
Яндуул хадашни хүндэ үгөө шамай...» —
Гэхэ мэтээр хороор хошхороошод
Гээ, юрэдөө, юу олодог хааб?
Хүсэд угаагдаагүй, хирэтэй гараа
Хүрхэгэрхэн сээжэ рууш
Хүсөөрөө шэхэжэ,
Хэмээрээ сохилжо байһан зүрхыеш
Зоргон соогоо балбажа,
Зобооһонтой адли агша хэн!
Эрид аршалуулха хүсэлтэй
Эжынгээ нюурые хараадхихаб —
Энеэжэ һуухыень харахадаа,
Эжыгээ шоо үзэдэг хэм даа.
Эгээл мүнөө ханахадам,
Энеэдэг хэн ха хүсөөр, зүгөөр нюдэниинь!..
Энеэдэггүй хэн тиимэ ушарта
Эжымни харахан нюдэнүүд!..

Хоёрдохи бүлэг

Дүрбэн жэл соо
Дүлэ соробхин бужаганаһан,
Хүн зоной
Хүлһэ шуһа адхуулһан
Хүшэр хүндэ дайнай жэлнүүды
Хэн, юрэдөө, мартахаб?!
Хүдөө нютагайнгаа
агаараар амилжа,
Хүн боложо ябаа хэм.
Дайнай аюул гээшые
Даншье балараар ойлгодог,

Наймаяа хүсөөд, юһэдэхее гэшхэнхэй
Намжар хүйхэр ябаа нэм.
Колхозой центрһээ залуу хүүхэдэй
Холын гүүртэнүүдээр ябажа,
Малшадта ном заахаяа ерэхэдэнь,
Магнайгаа хаха баярлагша нэм.
Харшин дэнгэй гэрэлдэ
Хабшуулдан, түрисэлдэн нуужа,
Зөөлэн бүхэдэ диилдэ-диилдэтэрээ,
(Зүүдэн соогоошые үргэлжэлхэш)
«Үзэглэл» буляалдан нуудагни
Үзэсхэлэн жаргал бэлэй даа...
Маарагтын нуурнуудай эрьедэ
Малда гэрээрээ байгаа нэмди,
Уруу-дуруу болошонхой
Уунхайшаг эсэгэмни ерэхэдээ:
«Дайн эхилээ...» — гэжэ хэлээд,
«Үнэн» газетэ харбайба.
«... Фашистнар гэжэ юун гээшэб?»
«Фашистнар гээшэш ярмаани»,
«Ярмаани гэжэ юун гээшэб?»
«Ярмаани юм ааб даа,
Яагаа басаган бэ энэш!»
«Яагаа муухайнууд юм бээ
Ярмаани гээшэдынь?!»
Гал дүлөөр амилһан
Галзуу дүрсэнүүдые
Газетэдэ харажархёод
(Кукрыникснар лэ тиигэжэ
Хүрэдэг нэн ха гол аминданы!),
Иимэл ха юм фашистнар гэжэ
Этигээ бэлэйб үхибүүн сэдхэлһээ.
...Арбаад хоног үнгэрөөдхёо —
Армида эсэгэмни мордоо.

* * *

Эгэтэ, Үдын уулзадха дээр
Эгэтын Адаг тосхон бии.
Үхибүүн бага наһаяа

Үнгэргөө һэнби тэндэ.
Тэрэл дайнай эхилхэдэ,
Тэндэһээ хамаг бүһэтэйшүүл:
«Морин, бэе бэлэн!» — гээд,
Мордоһон байгаа сэрэгтэ.
Эхэ ороноймнай алиш буланда
Эгээл иимэ һэн ёһотой:
Эльгээ бэдьхэрһэн эхэнүүд...
Эхэнэрнүүд, үбгэд, үхибүүд...
Хотон айлһаа зайдуу
Холын Шара горхондо
Эхэмни гүүртые даагшаар
Эльгээгдээ бэлэй тиихэдэ.
Эжэлнүүдын хэд бэ гэбэл:
«Таабариин түрүү
Тажагар харагшан —
Таа!» — гэдэг Мухагшан,
Эжымни дүү — Дулма абгай.
Энеэжэл ходо ябадаг
Үбгэжөөл Холхоо Радна.

* * *

Эгэтэ, Үдын уулзадхада
Эгэтын Адаг тосхон бии.
Үхибүүн гүлмэр наһаяа
Үнгэргөө һэнби тэндэ.
Артелин түбэй тэг дунда
Алишье тээшээ сонхотой,
Сэмсэгэр үндэр байшан бии,
Сэдьхэл зүрхэндэм урихан юм.
«Уншахадаа тоти болоошье һаа,
Ошыш даа һургуулида, хүүгэм.
Эрдэмгүй эхэ, эсэгэтэйшье һаа,
Эрдэмдэ һураха хубитайш», —
Һургаал болгожо юрөөгөөд,
Һургуулида эхэмни түхээрээ.
Наһа бараһан ахынгаа
Натагаршаг сүүмхэ баринхай,

ГАРШАГ

I. Оролто үгэ	3
Елизавета Балданмаксарова «Цырендулма Дондогойн поэзи тухай».....	4
II. «Баринаб дуугаа, Буряадни»	
«Эхэ тухай» номһоо. Буряадай номой хэблэл, 1966.....	10
«Эсэгэдээ бэшэг» номһоо. Буряадай номой хэблэл, 1969.....	31
«Уянгын дэбтэр» номһоо. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1975.....	66
«Лёнхобын дэльбэнүүд» номһоо. Буряадай номой хэблэл, Улаан-Үдэ, 1978.....	86
«Эхэнэрэй үреэл» номһоо. Буряадай номой хэблэл, 1984	101
«Эрезн маряан дэбтэр» номһоо. Буряадай номой хэблэл, 1997.....	129
«Шулуунуудай тарни» номһоо. Буряадай номой хэблэл, 1989..	153
«Энээхэн ногоон дэлхэй дээрэ» номһоо. «Буряад үнэн», 2002.	160
Зулгы хайрата эгэшэ - Цыжип Базаровна Нимаевада.....	175
III. Оршуулганууд	
Александр Пушкин «Коломнодохи гэрхэн».....	176
Александр Блок «Арбан хоёр».....	187
IV. Ц.Ц.Дондогойн шажан мүргэл тухай бүтээлнүүдһээ:	
Далай ламын магтаал.....	197
Оройн шэмэг Зонхобо.....	198
Агууехэ хубилгаан.....	206
Милын дуулал.....	212
Ямандагын хубилгаан.....	215
Үйлын үри тухай.....	218
Эсэгэ эхын аша харюулха ёһо оршобо.....	223
Заяанаймнай шүтөөн Зандан Жуу.....	226
Найман гэгээн (оршуулга).....	232

V. Поэдэй, журналистын зохёохы ажал ябуулга тухай

Туяна Самбялова «Ашата эхынгээ алтан найхан хүшөө...».....	239
Галина Базаржапова-Дашеева «Ерээдүйн ехэ заяа үршөөһэн бэлэй» (Ц.Ц.Дондогойн «Өөрөө би хөөрэхэб» гэхэн статья эндэ оруулагданхай)	248
Дулгар Дамдинова «Шамбалын шара сэсэгүүд соо шүлэгөө бэшйт даа».....	261
Дулгар Доржиева «Буряад арадай яруу найруулагшадай дурасхаалда».....	269